

10. Ухвала Верховного Суду у складі судді Другої судової палати Касаційного цивільного суду міста Києва від 21 липня 2022 року. Справа N 127/2897/13-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105372019>

Ігнатко Марина Юріївна,
*студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція) Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Гонгало Р. Ф.

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ СВІТУ

Історія цивільного процесу має плідну та багатогранну історію в світі. Римське право пройшло три етапи, останні два з яких мали тривалий вплив. Перший етап вимагав суворого дотримання дуже формальних правил прохання. Під час другого, класичного періоду, починаючи з 1 століття до н.е., розвинулась більш гнучка формулярна процедура. Позови поділялися на дві частини, перша була присвячена визначенню питань, друга – вирішенню справи. Позов починався з того, що сторони усно представляли свої претензії та захист судовій посадовій особі, яка називалася претором, чия основна функція полягала в тому, щоб вислухати твердження сторін, а потім сформулювати формулу або інструкцію, застосовну до питання, представленого сторонами. Претор не вирішував справи по суті.

Натомість, за згодою сторін, він обрав зі списку затверджених осіб приватну особу (*judex*), обов'язком якої було заслухати свідків, дослідити докази та винести рішення відповідно до застосовного права, що міститься у формулі. Процедура сприяла зростанню та зміні законодавства: адаптуючи існуючі формули або змінюючи їх, претори фактично мали змогу змінювати основні норми права [3, с. 363].

Цей двоетапний процес дозволив експертно розробити право, гарантуючи, що сторони самі оберуть особу, яка винесе остаточне рішення в їхній справі, яке не підлягає оскарженню. Цивільний процес у класичному Стародавньому Римі, таким чином, виразно поєднував професійну та світську участь, державну владу та добровільний вибір арбітрів сторонами.

Його ідеали та деякі його механізми мали помітний вплив на пізніший розвиток права в Європі (хоча меншою мірою в Англії) і, через запозичення, на деякі сучасні азіатські правові системи.

На відміну від процедури пізньої Римської імперії, яка значною мірою залежала від державних чиновників, процедура завойовницьких германських племен втілювала протилежний принцип – партійний контроль і широку участь народу.

Оскільки ці кочові культури покладалися на участь непрофесіоналів, їхні юридичні процедури мали бути відносно короткими та здатними давати прості відповіді навіть у складних суперечках. У суді, який часто був зібранням усіх вільнонароджених чоловіків округу, сторони повинні були сформулювати свої твердження точною, традиційною мовою; вживання некоректних слів може означати програш справи. Якщо сторони долали цю стадію клопотань, суд визначав, який метод доказування слід використати: випробування, судово боротьба між сторонами чи їхніми захисниками. Така система могла вирішувати індивідуальні суперечки, які загрожували племінному миру, але вона не могла перерости в систематичну правову традицію. Суд також не був добре пристосований для вирішення частих питань власності на землю в усталених, хоча часто насильницьких, феодальних державах, до яких перетворилася післяримська Європа.

Поряд з германськими формами народного правосуддя, римська судова процедура збереглася в різних традиціях. Модифікована форма пізньої римської процедури використовувалася в церковних судах, які застосовували канонічне право, що все ще розвивалося. Ця пізня римсько-канонічна процедура поступово витіснила германські племінні традиції в Італії та Франції, а дещо пізніше і в Німеччині, хоча не всі елементи германської процедури зникли. Навпаки, у Скандинавії корінні процедури адаптувалися та змогли протистояти витісненню іноземним правом [2, с. 445].

Завдяки великій опорі на письмові, а не на усні виклади, римсько-канонічна цивільна процедура помітно контрастувала з процедурою германського племінного права. Римська традиція вимагала представництва вченими радниками та судьями, яких у період раннього середньовіччя було досить мало. Точні правила регулювали подання доказів; наприклад, узгоджені свідчення двох свідків-чоловіків зазвичай означали «повний доказ», і одного свідка зазвичай було не-

достатньо, щоб довести будь-яку справу, якщо він не був високою церковною особою.

Зазвичай свідки могли свідчити в суді, лише надавши письмовий виклад своїх показань, підготовлений секретарем суду або нотаріусом. Ця складна й повільна процедура, можливо, працювала досить добре для складних спорів, пов'язаних із власністю на землю, але вона не підходила для повсякденних потреб торгівлі. У результаті у важливих торговельних центрах виникли спеціальні суди, які керувалися бізнесменами та для них, щоб займатися питаннями морської та внутрішньої торгівлі.

Спочатку процедура в англійських місцевих і феодалних судах була дуже схожа на процедуру в інших країнах з німецькою правовою традицією. Однак, на відміну від країн континентальної Європи, Англія ніколи не перекладала свою місцеву процедуру на латиницю, натомість розробила власну процедуру, здатну до значного зростання та коригування. Здатність Англії зробити це, ймовірно, була результатом двох факторів, обидва пов'язаних із сильною монархічною системою, яка послідувала за норманським завоюванням: створення системи суду присяжних і створення централізованої системи королівського суду.

Суд присяжних допускав гнучкість участі непрофесіоналів, пропонуючи заміну застарілим методам доказування традиційного німецького права – ордалії, випробуванню в битві та парі. Центральні суди призвели до створення певної правової традиції, загального права, і до відправлення правосуддя через постійних професійних суддів та їхніх супроводжуючих клерків замість народних зборів або груп мудрих людей, які відправляли правосуддя в інших місцях.

Паралельно зі змінами загального права, описаними вище, системи цивільного права зазнали кількох періодів реформ у 19 столітті, раціоналізуючи процесуальні норми, зберігаючи при цьому принцип судового керівництва судовим процесом.

Невдоволення системою судового управління було головною причиною Французької революції 1789 року. Таким чином, однією з перших дій, вжитих новоутвореними Національними зборами, було створення нової судової системи (1790р.). Але жодної тривалої реформи у сфері цивільного судочинства не було здійснено. Запровадження системи суду присяжних обговорювалося, але було прийнято лише для кримінальних справ [1, с.812].

Таким чином, на основі загального огляду історичних етапів еволюції цивільного процесуального законодавства у світі виокремлено певні закономірності, зокрема, соціальний рівень суспільства, економічний розвиток, політичний устрій та ряд інших, які у своїй сукупності справляли суттєвий вплив на формування процесуального права в різних країнах світу.

При цьому основна закономірність розвитку цивільного процесуального законодавства тих періодів полягала у тому, що вона сприяла і на сьогоднішній день сприяє відтворенню матеріально-правових вимог у ході судового процесу. Сучасний розвиток цивільного процесуального законодавства характеризується значним ускладненням процедури та розширенням кодифікації.

Основною причиною такого явища є науково-технічний прогрес, який викликає ускладнення процесуальної форми, зокрема фіксування судового процесу технічними засобами, різноманітні складні експертизи, адже головна мета процесуальної діяльності – всебічне забезпечення законних інтересів, прав і свобод людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Задорожній О. В. Міжнародний цивільний процес. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004 Т.2. С. 812.
2. Старосольський Ю. Цивільний процес. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-П). Париж, Нью-Йорк, 1984. – Т. 10, С. 445.
3. Цивільний процес: навч. посіб. для студентів. Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2015. С. 363.